

Phù Thủy Xứ OZ (The Wizard of OZ)

Trân trọng giới thiệu với bạn đọc một cây bút mới của Hoalanvietnam.org với lời dịch thanh thoát từ bài viết trong cuốn Orchids Fever của nhà văn Eric Hansen đã cho chúng ta biết thêm một trong những chuyện lạ lùng về hoa lan.

Buổi sáng hôm đó, có chút thời gian rảnh rỗi nên tôi quyết định đến thăm một nhà trồng lan, mà bà Eleanor đã đặt tên cho ông là Phù Thủy Xứ OZ.

Vườn lan này ở cách xa con đường đi dọc theo bờ biển không xa mấy. Tôi đã được bà Eleanor cho số điện thoại trong buổi họp Hoa lan vừa rồi và nhờ đó tôi đã liên lạc trước để biết đường đi và chắc chắn là vườn lan có mở cửa.

Dấu mình ở cuối con đường ngoằn ngoèo dưới sườn đồi, gần thị trấn Watsonville, California lãnh địa hoa lan, một vườn lan rộng hơn 77 ngàn bộ vuông với hơn triệu cây lan quý hiếm.

Bước vào vườn Orchid Zone như lạc vào thế giới đầy hoa trong truyện của Ray Bradbury. Mỗi một dãy nhà tiền chế để nuôi trồng này đều được lắp đặt hệ thống kiểm định ánh sáng, nhiệt độ nóng lạnh và ngay cả độ ẩm nữa. Tất cả những việc ấy đều được vận hành bằng công nghệ điện toán. Dọc trên trần nhà có những đường ống làm bằng nhựa trong, rộng chừng 90 cm, tỏa ra hơi mát lạnh trên những bông hoa đang nở. Gần chạm đến nóc, lại có những tấm màn lưới cuộn trong các trục bằng kim loại, để tạo thêm bóng râm cho vườn. Những vòi phun sương tự động mang đến không khí mát lạnh cho không gian ẩm ướt vương mùi phân bón và gỗ mục...

waorchids.iinet.net.au

Ngồi trong gian phòng đặc biệt, được biết đến như là phòng nghiệp vụ (stud room). Tôi gặp ông Terry Root, người bệ vệ chừng 250 pounds, râu ria rậm, tóc cột đằng sau, trên tay đang phi phà điều xì-gà là người đã nuôi trồng những bông hoa lan lạ lùng này. Terry là chủ nhân và cũng chính là người điều hành mọi việc cho vườn lan Orchid Zone. Khi tôi đến chính là lúc ông chuẩn bị thụ phấn cho một khay đầy những loại lan hiếm quý. Những cây tại vườn của ông, đều là những cây rất có tiếng vì giáng dập, màu sắc và ngay cả đến những chấm phá kỳ dị của chúng. Orchid Zone được cả thế giới biết đến qua những cây lan hài lai tạo đẹp và lạ kỳ. Những nhà nuôi trồng lan hài thường bị cuốn hút bởi những sự cá biệt, kêu gọi, hơi trần tục, ngay đến những chi tiết nhỏ nhất thường khó lòng nhận biết cũng đều được họ chú ý đến. Từ những sợi râu tua, nút mắt u lồi, những chấm, đường gân, độ lóng lánh, trục hoa đều là những điều căn bản mà các nhà lai tạo muốn thấy trong bông hoa của họ.

“Lai giống hoa lan ư?” Terry nhấn mạnh khi quan sát chiếc hoa đầu tiên. “Đó là cái bệnh, là con nghiện. Những người bảo thủ thuyết nguyên sinh, cho việc lai tạo này là không tuân theo luật tự nhiên. Nhưng rốt cuộc công việc này lại cho ra những cây lan rất cá biệt và tuyệt đẹp.”

Thoạt trông Terry, ông giống như những tay đua mô tô thứ thiệt, nhưng lúc ông dùng cây tăm bé tí để mang hạt phấn hoa, từ hoa này sang hoa kia, thì thật nhẹ nhàng cẩn thận, hình ảnh tay đua xe lạng tử thật đã biến mất. Tôi bắt đầu nhận ra, tại sao ông lại được mệnh danh là Phù thủy của Oz. Không giống như đa số các giống lan khác, lan hài chưa thể nhân giống bằng cách cấy mô được (tissue culture). Đây chính là lý do mà Terry phải thụ phấn bằng tay. Khi quả của lan đã già, sẽ được tách ra để lấy hạt. Những hạt nhỏ li ti này được đặt vào các lọ thủy tinh đã khử trùng, có chứa chất dinh dưỡng đặc biệt để nuôi cây lan. Những mầm non bắt đầu phát triển trong môi trường vô trùng đó cho đến khi đủ lớn sẽ mang trồng trong khay. Khay trồng (flat) được dùng để nuôi các cây con tiếp tục phát triển cho đến khi chúng lớn lên sẽ được tách ra và trồng riêng rẽ trong các chậu nhỏ.

[alibaba.com](https://www.alibaba.com)

[ambius.com](https://www.ambius.com)

Hình dáng đặc biệt của hoa lan đã làm cho kỹ nghệ lai tạo phát triển. Những nhà lai tạo cây lan đều có những thủ thuật khác nhau để có nét đặc biệt riêng của họ. Tiến trình thì gần giống nhau nhưng điều cốt lõi là nghệ thuật. Bất luận thế nào cũng phải mất từ 6 đến 8 năm cho một hạt lan nảy mầm và ra hoa lần đầu. Thú chơi lan hài lại còn đòi hỏi nhiều về đầu tư, tài chính, biết tiên liệu, biết hình dung phỏng đoán và nhất là đam mê vào một kết quả dường như mơ hồ.

Terry chưa bao giờ đặt chân vào rừng sâu hay nơi mà các cây lan sinh sống. Nhưng qua việc quan sát, thử nghiệm cũng như những thất bại, ông nhận biết làm thế nào để cây lan được sinh tồn. Theo ông, bí quyết để nuôi cho một cây lan khỏe mạnh là phải làm sao để tránh cho cây lan bị kiệt sức (stress), nước phải trung hoà, ánh sáng thích hợp, phân bón, nhiệt độ, ẩm độ và sự thông thoáng. Đó là những điều kiện cần thiết cho lan.

“Đến thời kỳ thụ phấn, con người làm công việc này tốt hơn so với con ong, cái bướm trong thiên nhiên.” Ông nói vậy rồi lôi ra một lô tên các cây lan hài nổi tiếng mà ông đã cấy ghép. Nào là Screaming Eagle, Ruby Slipper, Cyberspace, Flasher, Big Mama, 180 Proof, Jail Bait,

Rolling Thunder, và cây ông yêu thích Eat My Dust - là những hình ảnh dâng lên trong lòng kẻ yêu xe gắn máy của Terry.

Paphiopedilum sanderianum
pipingrockorchids.com

Đứng giữa hàng ngàn bông hoa đẹp, ông tiết lộ, vườn của ông có số doanh nghiệp bán sỉ cao nhất so với các vườn lan khác. Khách hàng của ông trải khắp nơi Japan, Australia, Taiwan, South America, Europe, Mexico, Canada, và cả Alaska nữa. Có lần một vị sư Thái Lan đến và muốn có một cây lan có hoa màu trắng nguyên giống (albino) rất khó tìm được trong thiên nhiên, vậy mà vườn ông cũng có nó. Lần khác một vị khách Đài Loan đã phải móc hồ bao đến 20 ngàn dollars cho một cây lai tạo của ông. Tuy nhiên cũng có những cây để làm giống thì không phải giá nào cũng bán được. Có khách hàng phải tiêu tốn 75 ngàn dollars cho một lượt mua sắm tại vườn này.

Ông nói:

“Thế kỷ thứ 17, phong trào chơi hoa tulip ở Châu Âu đã đi vào quên lãng. Tiền bạc đổ vào những củ hoa hiếm quý đã qua đi và bây giờ là thời đại hoàng kim của hoa lan. Chẳng có gì là lạ cả, thú chơi cây cảnh cũng như thời trang, đến rồi lại đi. Cũng như dạo nào, các nhà tạo giống, ghé cảnh cũng đã mê say với hoa Thủy tiên, hoa Hồng, hoa Trà vậy.”

de.forwallpaper.com

Mỗi tháng vườn Ochid Zone sản xuất ra hàng 10.000 cây lan nhân tạo, con số này cũng chỉ vừa đủ cho nhu cầu mà thôi. Hầu như các thương vụ này đều do truyền khẩu. Sự cạnh tranh gay go, khốc liệt trong giới nuôi trồng này là điều đáng chú ý nhất. Để giữ bí mật họ đã phải dùng cảnh vệ, chó săn canh giữ trang trại của họ. Ngoài việc truyền khẩu, các nhà sản xuất khác còn phát hành các tạp chí hào nhoáng với hình ảnh hoa lan thật lộng lẫy để chiêu dụ khách hàng.

Rút kinh nghiệm, hàng năm Terry tung ra thị trường khoảng 2000 cây lan lai đẹp đẽ, khỏe mạnh, dễ trồng. Ông chia sẻ:

“Thất bại là mẹ thành công, nhưng một đôi khi chúng tôi cũng tạo những cây thật là xấu xí.”

Sau khi làm xong công việc thụ phấn cho hoa, ông dẫn tôi đi tham quan trang trại. Không biết ông là người có khái niệm về thời gian giải trí như thế nào? Ngoài việc điều hành 30 nhân viên của vườn lan, ông còn nuôi cả đà điểu, công và vô số cá chép Trung Quốc. Những hồ nuôi cá nước mặn to hàng trăm gallon được ốp vào tường của phòng khách, đó là bộ sưu tập cá miền nhiệt đới của ông. Căn phòng trước kia là phòng điếm tâm, nay đây đầy những chiếc hồ kính nuôi rùa, kỳ nhông, và các loại bò sát khác. Tôi trông thấy hàng chục con vật với thân dài, da bóng, có đuôi đầy vẩy và móng nhọn đang cố trèo ra khỏi những hồ kính ấy.

“Terry thích nuôi nhiều thứ”, đây là lời giải thích của vợ ông.

Lung chừng đôi, nơi những dãy nhà kính của trang trại là một con đường nhỏ lát gạch đã ngả sang màu vàng dẫn đến một trạm quan sát nhỏ màu trắng. Nơi đây ông đặt một viễn vọng kính rộng 16 inches để theo dõi những thay đổi ánh sáng của mặt trời. Trang thiết bị nơi đây đều được điện toán hoá, giúp cho việc nghiên cứu ảnh hưởng của mặt trời với việc canh tác của ông. Theo chân ông đến phòng thí nghiệm, những chiếc kệ nối đuôi nhau xếp đầy chai lọ vô trùng. Có tới hơn 500,000 cây lan vừa mới nhân giống lan được cất giữ cẩn thận nơi đây. Với nền văn minh hiện đại, phòng nhân giống công nghệ cao cần phải được trang bị đầy đủ như vậy. Tôi thiết nghĩ chính phủ chẳng cần quan tâm đến OZ làm gì, nhưng trường hợp này thì không!

Cuối thập niên 1980, có người báo với nhân viên quan thuế Anh Quốc rằng Orchid Zone là một phần của đường dây buôn lậu hoa lan quốc tế. Thế là điện thoại của OZ đã bị ghi âm hàng nửa năm trời. Sau đó Terry được nhân viên của bộ Nội vụ Hoa Kỳ, ông Larry Fairington cùng 2 viên chức quan thuế Anh đến viếng thăm.

“Mãi đến bây giờ, tôi mới biết đó là mưu kế của kẻ ăn cướp”, Terry nói với tôi như vậy.

“Một hôm các nhân viên quan thuế ập đến. Họ trưng ra bằng chứng, cuộn băng ghi âm các cuộc điện đàm giữa tôi và Henry Azadehel, làm cho tôi sợ hết hồn. Trước khi họ đến chúng tôi đã cất giấu rồi, nhưng sau đấy cũng phải làm sạch hết dấu vết nữa.”

Nguyên nhân cuộc điều tra là trước đó Terry đã mua 5 cây *Paphiopedilum sanderianum* của Ray Rands, một tay buôn lan miền nam California năm 1985. Năm cây lan này đã được Henry Azadehdel mang vào Hoa Kỳ. Orchid Zone muốn sản xuất giống lan hài *Paph. sanderianum* bằng phương pháp nuôi trồng từ hạt. Một trong năm cây này đã chết, bốn cây còn lại ông chăm sóc kỹ lưỡng để cho ra hoa và lấy hạt. Từ 4 cây gốc này là: *Paph. Deep Pockets*, *Paph. Jacob's Ladder*, *Paph. Daddy Long Legs*, *Paph. Deep Flight*, Orchid Zone đã tạo ra ngót 5000 cây lan khỏe mạnh khác. Trong khoảng 10 năm trời số lan, ông sản xuất ra còn nhiều hơn là số lan hài *Paph. sanderianum* hiện còn lại trong thiên nhiên nữa.

Trước kia ông đã phải mua \$3,500 một cây, với số lượng cây hiện tại ông chỉ bán ra \$250 dollars một cây mà thôi. Ông nói:

“Với cái giá này, thử hỏi ai còn có ý tưởng trèo non, vượt suối gian khổ để tìm lan nguyên giống nữa hay không? Điều này sẽ làm giảm bớt việc vơ vét cây lan trong môi trường thiên nhiên. Một số người cho rằng việc lai tạo của tôi là âm mưu buôn lậu hoa lan. Còn với những người hiểu biết, thì công việc này được coi là bảo tồn.”

Vào giữa chiều Orchid Zone cũng đã đến giờ đóng cửa, Terry nói chuyện về lan cũng đã mệt lử. Ông muốn tôi chiêm ngưỡng những chiếc mô tô, những chiếc kệ cao hàng 6 bộ tây nơi cất trứng đà điểu, mà ông vừa mới hoàn tất.

Tiếp đó là thời gian dành cho những chai bia, xì gà, ống nhòm và bữa cơm tối. Sau 14 giờ dài tại vườn lan Orchid Zone, tôi trở lại con lộ dọc theo biển để trở về San Francisco dưới bầu trời tối đen như mực.

Nguyễn Anh